

Prevaljški punt o Sinsvetih 1918.

(Spomini na začetek prevrata v Mežiški dolini.)

Dr. Fr. S u š n i k, Maribor.

Bilo je o Sinsvetih 1918. Srečno sem se pretolkel čez madjarsko mejo in prilezel do Gradca, kjer so mi pobrali še oficirski bajonet. Sredi dopoldneva je prisopihal vlak do Košakov in obstal, ker na mariborsko postajo ni mogel; tu so se topli in streljali Čehi in Madjari. Na Koroškem kolodvoru smo se zbirali in čakali tisti, ki smo bili namenjeni na koroško stran. Okoli devetih zvečer so nam napregli nekaj razbitih vagonov in nas spustili v noč. Ko smo primigali do Dravograda, se je že daniło.

Dravogradska postaja je bila vsa zataknjena z vagoni. Nam navštric je čakal tovorni vlak, obrnjen proti Mariboru. Stali smo in stali, ta ali oni je stopil na peron, da se stegne in shodi. Železničarji so letali sem in tja, zdaj tu, zdaj tam se je premaknil kak voz, pa spet obstal, trope vojakov so se glasno dajale, uradnik pa se je zbegano vračal od telefona na peron: hudič si ga vej, ali nas bo že spustil naprej ali ne!

Tega ali onega so jeli brigati mrtvi, zaprti vagoni nam navštric. Pri enem od teh, ki je bil bolj v strani, so se ustavili trije in si ga toliko odprli, da so mogli zlesti vanj.

»Liebesgaben!« se je zakrohotal neki »lirfirovec« in mignil tovarišem. Ko mravelj okoli mrhovine se jih je nabralo, vrata so zarožljala in se odprla na stežaj, za temi še druga in tretja. Mrtvi vlak je vračal slavne »milodare« s tirolske fronte.

Odnekod je prihitel železničar in začel vpiti. Uradnik z rdečo kapo je pritekel, se obrnil in šel k stroju. Vlak bodo izropali! Vlak z »milodari« se je premaknil, najprej nekaj metrov proti Vuzenici, potem — na postaji je vse vpilo — nazaj proti Labotu, gor na most čez Mežo. Nič ni pomagalo. Iz našega vlaka so drli za onim — tedaj je potegnil naš proti Koroški: morda bo privabil razdražene vojake nazaj. Pa jih ni. Pred stroj so šli in ga ustavili, v gručah so obstopili železničarje — in konec vseh koncev je bil ta, da so vagone z »milodari« priklenili na naš vlak in hajdi proti Guštanju.

Dve uri hoda je od Dravograda do Guštanja, poldrugo uro je vozil naš vlak to pot. Kdor se je naveličal, je stopil iz voza in šel peš ob njem. Ali pa je počakal, da so prišli do njega vagoni z »milodari«, si šel po kak zaboj in ga odnesel spred v svoj vagon. Vsega je bilo: čokolade, cigaret, paste za zobe, nogavic in rokavic, glavnikov in krtač, pisem in sveč, žarnic, blazin in limon, tudi ruma.

Ob železnici so se zbirali ljudje in zijali za tem čudnim vlakom, bolj podobnim kači, ki crkuje, ko po njej že gomazijo mravlje. V Dobrihah jih je

bil cel šop. Pri Kumru spet. V Guštanju še več. »Na!« je treščil kateri kak napol prazen zaboj med nje in žarnice so zažvenketale, nogavice pa obvisale v kakem grmu. »Na!« je pomeril s čokolado med ljudi, da bi zadel kak poreden dekliški nos.

Otroci so drli za radodarnim vlakom in stroj je pihal, ko da bi rad ušel, pa ne more. Sončen dan je bil in od ruma je bila prešernost še večja. Kakor za maščevanje sentimentalnim damam, ki so bog ve komu in čemu na ljubo nabrale svoje »Liebesgaben«, so frčali zaboji iz vlaka.

Na Prevalje smo prišli okoli desetih. Na postaji se je trlo ljudi. Glas o našem vlaku je bil hitrejši ko vlak sam. Roke so se stegovale, tisti, ki so bili bolj podjetni, so kar sami zlezli v vagone, in vojaki jim niso branili.

»Tak torej je konec!« smo se pozdravili s kaplanoma Zupanom in Mošicem, ki sta prišla gledat dirindaj. »In začetek!«

Ko se je vlak že izgubil zadaj za Poljano, so prisople ženske iz zgornjih Prevalj in z Leš, celo z garami je prišla katera. Bilo pa je že prepozno.

»Viš ga, tisti je cel voz peljal,« so kazale za voznikom.

»Hudiči so nam še to požrli,« so klele in se ozirale po gosposkih hišah.

Vas se je vznemirila. Od ust do ust je brzela novica o vlaku, ki je trosil darove, in rastla in se nabreknila, da je bila ko bajka o zakladih. Kdo jih je pobral? Seveda, saj vemo —. Toda iz delavskih žuljev jih je gospoda iztisnila; čigavi so, če ne delavski!

Nemir je rasel, v gručah so se zbirali in posvetovali. »Kaj boš! Nad nje je treba; nam naj dajo!«

Tako se je vžgala puntarska misel.

(V domači bajti so bili veseli, da sem prišel, čeprav nisem prinesel nobenih »Liebesgaben«.) Zvečer, ko so se gosposke hiše plaho zaklenile, sva šla z očetom na Prevalje na ogled. (Očetu je dobro delo, da se pokaže s sinom oficirjem, meni pa, da se postavim z očetom delavcem.) Brez strahu sva šla po vaški ulici; v temi pa sva videla mračne trope, ki so tiho oprezovale. Pri Ahacu, tam, kjer se cepi cesta na Leše, je bilo kar živo leških rudarjev.

(Brez skrbi sem spal to prvo noč v domači izbi.) Drugi dan okoli desetih dopoldne je prišel hotuljski rojak učitelj Janko Kuhar, ki je bil praporščak, in dejal, da me župnik vabi k Štekeljnu na sestanek. Tu so bili župnik, kaplana in trije domačini. Menili so se o pretečih plenitvah in o anarhiji, ki ogroža pred vsem trgovce, pa tudi kmete. Kajti srd proletarcev — teh je bilo na Prevaljah 75% — se je obračal proti vsem onim, ki so jim doslej rezali pusti, peščeni kruh po kartah in obrazih.

Po starosti sem sicer bil najmlajši med njimi (ni mi še bilo dvajset), pa so dejali, da sem najprimernejši, naj grem in naj pomirim delavce, ki so se ugnezdili pri Ahacu in jih je že več ko sto. Pijejo tam in pečejo uplenjene junce.

(Od fare do Zimmerla — dotod je bilo varno — sta me dva od Štekeljna

spremljala, od Zimmerla naprej sem moral sam. Oblečen sem bil v svojo poročniško uniformo, na kapi sem imel namesto kokarde slovenski trak, v žepu pa pištolo. Poiskal sem delavske voditelje, jim razložil, da je tudi »ropanje« treba organizirati, in jih prosil, naj skličejo delavce na shod. Še precej voljni so bili, saj so se tudi sami bali — tak glas jim je prišel od nekod —, da marširajo na Prevalje črnski in mežiški rudarji.

Ahačeva dvorana je bila polna delavcev. Govoril sem jim o prevratu in svobodi, ki ne sme biti anarhija, in o novi narodni državi, ki hoče biti pravična tudi delavcem. Povedal sem jim po volji in na kraju so vsi prisegli jugoslovanski državi in meni kot poveljniku.

(Ta drugi del prisege je bil bolj problematičen.) Uspelo mi je toliko, da so si izbrali svoj odbor, ki naj bi odslej vršil rekvizicije trezno in po vojaško ter sporazumno s tistimi, ki jih »ropanje« zaradi aprovizacije delavcev mora zadeti; naj bi vse zapisovali in rekvirirane reči posestnikom pismeno potrjevali.

Tako sem postal posrednik med posedujočimi, ki jih je zame predstavljal župnik, in delavci, ki jih je predstavljalo njihovo vodstvo pri Ahacu. Nič kaj prijeten ni bil moj položaj. Preveč se je zbralo v teh ljudeh divje jeze na »vojne dobičkarje«, preveč so tudi imeli pijače.

Medtem se je organiziral Narodni svet za Mežiško dolino, v katerem so me postavili za namestnika odborniku za narodno obrambo in za poveljnika oboroženih sil Narodnega sveta, ki jih je bilo treba šele poiskati. Zbral sem 28 fantov, po večini svojih sošolcev s Prevalj — med temi se je v poznejših koroških bojih uveljavil posebno Fr. Staudegger, zdaj uradnik v Trbovljah — in tako dobil svojo več ali manj zanesljivo slovensko gardo. »Glavni stan« smo imeli na železniški postaji, ki ji je sosed Lahovnik; pri Lahovniku pa je bil sedež našega Narodnega sveta SHS.

Odslej me doma po več dni niso videli. Likvidiral sem nemško orožniško postajo in jo prevzel v imenu Narodnega sveta¹⁾, na patrolje je bilo treba, Fr. Smodej, opolnomočeni komisar za Koroško, me je pismeno postavil za »komandanta slovenskih narodnih straž na Spodnjem Koroškem«, zvečer pa sem posedal v župnišču, kjer smo pozno v noč tarokirali, kajti gospodje so bili v teh razburjenih dneh veseli domačega človeka, ki je imel korajžo in pištolo, pred vrati pa še šop oboroženih fantov — za vsak slučaj.

Pri Ahacu pa je bilo po starem. Tu pa tam se je sprožila kaka anarhistična družba in šla na svojo pest na plen; pri Križniku je le za las manjkalo, da ni prišlo do krvavega spopada. Čeprav se nič hudega ni zgodilo, bili pa so Ahačevi »puntarji« kakor grozeč oblak na nebu. In na Prevaljah v teh

¹⁾ Pozneje tudi v Črni, kamor sva se od Poljane naprej z avstrijskim lajtnantom dajala, kateri bo prvi. Moj konj je bil hitrejši. Menda je bilo vsega le pet minut: da sem pobral v župnišču križ in dve sveči, planil na orožniško postajo, razorožil, kdor narodne vlade SHS ni priznal, zaprisegel druge in postavil za komandirja Rigelnika, ki živi zdaj v pokoju v Mariboru.

dneh ni bilo vprašanje, ali zmaga nemško avstrijstvo ali slovensko jugoslovanstvo; kajti kake nemške akcije sploh ni bilo čutiti. Vprašanje je bilo socialno-politično: ali anarhične Prevalje začasen plen pustolovcem — ali so-tvoren ud nove jugoslovanske državne organizacije.

Teden potem je pripeljal stroj okoli desetih zvečer Malgaja in njegove fante. O polnoči je stala že Malgajeva strojnica pred Ahacem, zjutraj pa pri Ahacu ni bilo več »punta«.

Spomin na tiste dni je že obledel. Lahko je obledel, ker ga nobena kaplja krvi ni rdeče zapisala. Punt je ostal opereten in se ni sprevrgel v klanje; kajti skrita pod revolucionarno strastjo je živela tudi v ponižanih in užaljenih proletarcih zavest, da so ena družina s prevaljskimi slovenskimi gospodi in kmeti, da je ta zemlja tudi njihova in da jih veže z njo preko grobov sto intimnih vezi, ki jih nič do kraja raztrgati ni moglo.

Zusammenfassung.

Die ersten Umsturztag 1918 in Prevalje.

Der Aufsatz berichtet über die Ereignisse der ersten Novembertage 1918 in Prevalje: wie durch die Plünderung eines Liebesgaben-Transportes die Umsturzspsychose dahin ausgelöst wurde, daß einzelne, durch Kriegsapprovisionshandel verstimimte Arbeitergruppen sich zu Requirierungsumzügen, die vorerst der volksfremden Kaufmannschaft galten, zusammenrotteten, dann auch die einheimischen Besitzenden gefährdeten, wie aber infolge eines starken Sippengemeinschaftsgefühles der Besitzenden und Besitzlosen diese soziale Verstimmung vor Entartungen bewahrt und vom nationalen Volksbewußtsein überragt wurde, so daß Prevalje nach kurzen anarchischen Zuckungen sich alsbald an der Spitze des Mießtales als mitwirkender Faktor in die neue, jugoslavische Staatsorganisation eingliedern konnte.